

SPORT SOHASIDA KIBERGIGIYENA MADANIYATINI SHAKLLANTIRISHNING DOLZARB MASALALARI

Shaalimov Muxtorsho Adxamovich

O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti

Jismoniy madaniyat va sport kafedrasida katta o'qituvchisi.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.20679823>

Annotatsiya. Mazkur maqolada sport sohasida kibergigiyena madaniyatini shakllantirishning nazariy va amaliy jihatlarini tahlil qilingan. Raqamli texnologiyalarning sport tizimiga keng joriy etilishi natijasida yuzaga kelayotgan kiberxavflar, ularning sport tashkilotlari hamda sportchilar faoliyatiga ta'siri o'rganilgan. Shuningdek, sport muassasalarida axborot xavfsizligini ta'minlash, kibergigiyena ko'nikmalarini rivojlantirish va kiberxavfsizlik madaniyatini shakllantirish bo'yicha tavsiyalar ishlab chiqilgan.

Kalit so'zlar: kibergigiyena, kiberxavfsizlik, sport, axborot xavfsizligi, sport tashkilotlari, raqamli texnologiyalar, internet xavfsizligi.

Kirish. Raqamli texnologiyalar zamonaviy jamiyat taraqqiyotining ajralmas qismiga aylandi. Bugungi kunda sport sohasi ham axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan keng foydalanmoqda. Sportchilarni tayyorlash, musobaqalarni tashkil etish, tibbiy monitoring, sport statistikasi va boshqaruv jarayonlarida turli elektron platformalar va dasturiy vositalardan foydalanish keng tus olmoqda.

Mazkur jarayonlar bilan bir qatorda kiberxavfsizlik masalalari ham dolzarb ahamiyat kasb etmoqda. Kiberjinoyatchilikning rivojlanishi, ma'lumotlar bazalariga noqonuniy kirish holatlari, fishing hujumlari va zararli dasturlar sport tashkilotlari faoliyatiga jiddiy xavf tug'dirmoqda. Shu sababli sport sohasida kibergigiyena madaniyatini shakllantirish muhim vazifalardan biri hisoblanadi.

Tadqiqotning maqsadi

Sport sohasi subyektlarida kibergigiyena madaniyatini shakllantirishning ahamiyatini o'rganish hamda axborot xavfsizligini ta'minlash bo'yicha ilmiy-amaliy tavsiyalar ishlab chiqish.

Tadqiqot metodlari

Tadqiqot davomida quyidagi metodlardan foydalanildi:

- ilmiy adabiyotlarni tahlil qilish;
- qiyosiy tahlil;
- tizimli yondashuv;
- kuzatish va umumlashtirish;
- statistik ma'lumotlarni o'rganish.

Olingan natijalar muhokamasi. Kibergigiyena tushunchasi va uning mohiyati

Kibergigiyena deganda foydalanuvchilarning axborot tizimlari va internetdan foydalanish jarayonida xavfsizlik qoidalariga muntazam amal qilishi tushuniladi. Ushbu tushuncha inson salomatligini saqlashdagi gigiyena qoidalariga o'xshash bo'lib, axborot makonida xavfsizlikni ta'minlashga xizmat qiladi.

Kibergigiyenaning asosiy tamoyillari quyidagilardan iborat:

- xavfsiz parollardan foydalanish;
- dasturiy ta'minotni muntazam yangilab borish;
- shubhali havolalarga kirmaslik;

- ma'lumotlarni zaxiralash;
- antivirus vositalaridan foydalanish;
- ikki faktorli autentifikatsiyani qo'llash.

Sport sohasida kiberxavflarning namoyon bo'lishi

Sport tashkilotlari raqamlashtirilgani sari kiberxavflar ham ortib bormoqda.

Kiberhujumlar quyidagi yo'nalishlarda uchrashi mumkin:

Shaxsiy ma'lumotlarning o'g'irlanishi

Sportchilarning pasport ma'lumotlari, tibbiy ko'rsatkichlari va shaxsiy axborotlari noqonuniy tarzda qo'lga kiritilishi mumkin.

Musobaqalar haqidagi ma'lumotlarning sizib chiqishi

Yopiq taktik ma'lumotlar yoki jamoa tarkibiga oid ma'lumotlarning tarqalishi sport natijalariga salbiy ta'sir ko'rsatadi.

Fishing hujumlari

Elektron pochta va ijtimoiy tarmoqlar orqali sportchilar va murabbiylar aldov yo'li bilan maxfiy ma'lumotlarini oshkor etishga majbur qilinishi mumkin.

Zararli dasturlar

Virus va boshqa zararli dasturlar sport tashkilotlarining axborot tizimlariga zarar yetkazishi mumkin.

Sportchilarda kibergigiyena madaniyatini shakllantirish

Sportchilar ko'pincha ijtimoiy tarmoqlarda faol bo'lganligi sababli kiberxavflarga nisbatan sezgir hisoblanadi. Shu bois ularda quyidagi ko'nikmalarni shakllantirish zarur:

- internet xavfsizligi qoidalarini bilish;
- shaxsiy ma'lumotlarni himoya qilish;
- ijtimoiy tarmoqlardan xavfsiz foydalanish;
- kiberfiribgarlik usullarini tanib olish;
- elektron qurilmalarni himoyalash.

Sport tashkilotlarida kiberxavfsizlik siyosati

Sport tashkilotlarida axborot xavfsizligini ta'minlash maqsadida:

- ichki xavfsizlik reglamentlarini ishlab chiqish;
- xodimlar uchun muntazam treninglar tashkil etish;
- ma'lumotlarni shifrlash;
- zaxira nusxalar yaratish;
- xavfsizlik auditlarini o'tkazish tavsiya etiladi.

Ta'lim muassasalarida kibergigiyena

Sport ta'limi tizimida kibergigiyena bo'yicha maxsus modullarni joriy etish muhim hisoblanadi. Talabalar va sportchilarni tayyorlash dasturlariga quyidagi mavzularni kiritish maqsadga muvofiq:

- axborot xavfsizligi asoslari;
- internet etikasi;
- kiberjinoyatlardan himoyalash;
- shaxsiy ma'lumotlarni muhofaza qilish.

Tahlillar shuni ko'rsatadiki, sport tizimida axborot texnologiyalarining qo'llanilishi samaradorlikni oshirayotgan bo'lsa-da, kiberxavflar soni ham ortib bormoqda. Kibergigiyena madaniyatini rivojlantirish sport tashkilotlari va sportchilarning axborot xavfsizligini ta'minlashning muhim omili hisoblanadi.

Sportchilar orasida muntazam ravishda kiberxavfsizlik bo'yicha seminar va treninglar o'tkazish, zamonaviy himoya vositalaridan foydalanish hamda axborot xavfsizligi siyosatini takomillashtirish zarur.

Xulosa. Sport sohasida kibergigiyena madaniyatini shakllantirish zamonaviy axborot makonida xavfsizlikni ta'minlashning muhim shartlaridan biridir. Sportchilar, murabbiylar va sport tashkilotlari xodimlarining kiberxavfsizlik bo'yicha bilim va ko'nikmalarini rivojlantirish orqali kiberxavflarning oldini olish mumkin.

Kibergigiyena bo'yicha tizimli ta'limni yo'lga qo'yish, profilaktik tadbirlarni kuchaytirish va zamonaviy himoya texnologiyalaridan foydalanish sport tizimining barqaror rivojlanishiga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Cybersecurity and Cyberwar. Cybersecurity and Cyberwar: What Everyone Needs to Know. New York, 2014.
2. National Institute of Standards and Technology. Cybersecurity Framework.
3. International Telecommunication Union. Global Cybersecurity Index Reports.
4. United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization. Digital Literacy and Cybersecurity Education Materials.
5. O'zbekiston Respublikasining kiberxavfsizlik sohasiga oid normativ-huquqiy hujjatlari.
6. Axborot xavfsizligi va raqamli texnologiyalar bo'yicha ilmiy maqolalar to'plami. Toshkent, 2022–2025.
7. Sport menejmenti va raqamli transformatsiya masalalariga oid ilmiy tadqiqotlar. Toshkent, 2023.
8. Zamonaviy axborot texnologiyalari va kiberxavfsizlik. O'quv qo'llanma. Toshkent, 2024.